

Om faarestellet

i

Nordland

af

Olav Soldal.

Bodø 1888.

A. F. Knudsens Bogtrykkeri.

Af den i 1875 foretagne tælling fremgaar det, at der i Nordlands amt da fandtes 119,100 faar. Antallet er nu sandsynligvis adskilligt større. Amtmandens femaarsberetning for 1875—1880 udviser, at gennemsnitsværdien er ansat til 10 kroner, og bliver værdien af det samlede faarehold saaledes 1,191,000 kr.

Disse tal viser, at faareholdet indtager en betydelig plads i landmandsbedriften, og at der saaledes er al grund til at se nærmere paa hvorledes denne skjøttes, om den er berettiget efter de stedlige forholde, om den i økonomisk henseende er lønnende, og hvad der maa gøres til faareavlens opkomst. Faaret hører vistnok blandt de dyr, menneskene først fik omdannet til husdyr, og har saaledes fulgt menneskeslægten under dens udbredelse paa kloden. Det har saaledes maattet vennes til forholde, som er høist forskjellige fra de, det i sin frie tilstand var henvist til. Asiens høisletter antages nemlig før at have været det vilde faars opholdssted. Det viser sig dog fremdeles at trives bedst i fjeldhavgangene, hvor græsvæksten er fin, og hvor krydrede, aromatiske urter findes; her tilfredsstilles ogsaa bedst dets krav paa let og ren luft ligesom det her har lettest for at finde det rene, friske bækkevand, som det sætter saa stor pris paa.

Tager man naturforholdene her i dette amt i betragtning med hensyn til disse faarets fordringer, da vil man finde, at Nordland, hvad sommerhavnene angaar, maa siges at være gunstige for faarehold. Høiest i saa Henseende staar vistnok Lofoten med sin meget fine græsvæskt lige til fjeldenes top, ligesom fjeldskraaningerne langs efter kysten og inde i fjordbygderne frembyder ret gode havnegange. Ja selv de mindre øer har i regelen en for faaret god havnegang. Med hensyn til luften saa er jo den ogsaa frisk og ren, idet den stadig sættes i bevægelse enten ved vind fra havet eller fra høifjeldene inde ved den svenske grænse. I den tid sommerhavnen kan benyttes, ser man jo ogsaa, at faaret forbausende fort kan lægge paa sig et tykt lag spæk; dette tyder paa, at det i havnegangen i rigelig mængde finder, hvad det behøver for at befinde sig vel. Ja, man skal neppe mange steder i landet se sidestykke til saa hurtig fedme som her. Man maa saaledes slutte at faareavl i betydelig udstrækning er begrundet til udnyttens af disse gunstige forholde, som naturen byder. Tager man saa hensyn til, at befolkningen trænger varme og tætte klæder for at kunne udholde det kolde, barske klima og at netop uldklæder hertil egner sig bedst, saa taler jo ogsaa dette for, at faareavlen er berettiget.

Efter det forhen anførte skulle faareavlen være velbegrundet i de stedlige forholde. Er den da ogsaa dre-

ven saaledes, at landmanden har den største nytte deraf? Hertil maa vist svares et bestemt nei.

Ser vi nærmere paa det nuværende faarehold, saa er det et trist syn, man møder, og jeg skulde havt størst lyst til at gaa dette forbi i taushed; men skal det nedenfor anførte ventes at blive taget tilfølg, er det nødvendigt at paavise feilene ved det bestaaende.

Den lange vinter stiller store krav til kreaturholderen med hensyn til foder, pleie og husrum. Disse fordringer har man for størstedelen slaaet betydeligt af paa, og følgen heraf har da bidraget til, at udbyttet af hele husdyravlen er blit ynkelig liden.

Man træffer endnu meget almindelig, at alle husdyr er placeret i et lidet trangt og mørkt rum. Fjøset er knapt nok til kobesætningen men, uagtet dette, har gjerne 1 hest, nogle sauer, geder, 1 gris og endel høns maattet tilbringe vinteren i et saadant rum. I regelen mangler der trækluger til luftens fornyelse, hvis aarsag den indestængte luft er mættet med kulsyre- og ammoniakdampe. Dyrene staar i et svedbaad, besværet med at fylde sine lunger med brugbar luft. Faaret, der af naturen er udrustet med en tæt, varm uldpels, og som stiller de største fordringer til kølig og ren luft, lider da mest ved at plaseres i et saadant rum. Dets helbred bliver gradvis undergravet og mangt et dyr har netop paa grund af rummets mangel paa ren luft maattet trække sidste aandedræt. Naar saa hertil kommer mørke og mangel paa nærende foder, saa er det ikke

under, at faaret vantrives, slipper ulden og faar et høist uhyggeligt udseende. Den slette behandling, faaret er udsat for, hvad luften angaar, tror jeg for størstedelen kommer af ukyndighed og ikke af ligegyldighed. Jeg mener nemlig at hvis kreatureierne havde fuld greie paa hvor nødvendigt det er for faarets trivsel, at det placeres i et rum, som er skilt fra kofjøset, og luften saaledes kan holdes kjøligere, saa fandt han en udvei til ikke at fortsætte paa den gamle maade aar efter aar. Jeg ved nok, hvor vanskeligt det er at faa de ældre hus inddelte, saa at man kan faa de forskjellige husdyr i særskilte afdelinger, lige saa, at det er mange hvis økonomiske stilling ikke tillader dem at bygge nye huse, saa længe de ikke af husets brøstfældige beskaffenhed er tvungen dertil. Jeg mener dog at den, der er i saadan omstændighed, at hans fæhus er uheldigt, uden at hans pekuniære forfatning tillader ham at bygge nyt, iallefald maa kunne gjøre noget til forandring i de gamle forholde, saa tilstanden for hans dyr bliver taaleligere. Der kunde vel findes en torvsjaa, et baadnøst, en plads i høladen eller lignende, hvor faarene i indtrædende mildt veir kunde placeres. Kan heller ikke dette lade sig ordne, saa kan man i det mindste slippe faarene paa gaardspladsen en stund hver dag. Det vil iallefald hjælpe en del, at de saaledes en kort tid paa dagen kan faa anledning til at fylde sine lunger med ubedærvet luft.

Sin føde søger faaret helst blandt, det fine græs og

urter, der vokser paa tørre steder. Græsset fra sum-pige marker er mindre sundt og lidet nærende for alle vore husdyr; men aller skadeligst for faaret. Nu har man iregelen indrettet sig saa, at man til smaaføet bruger det smaaavosksneste foder; er det fra tørlændte marker, saa er jo dette i sin gode orden; men hvorle-des er i almindelighed det slaatteland der af giver dette foder her nord. Jo, for det meste er det fugtige my-rer, hvor græsvæksten for en overveiende del bestaar af stargræs. Hertil kommer, at disse marker i rege-len høstes sidst, og har da tabt det meste af, hvad der i saadant foder findes af Næringsstoffer. Ligesaa ved man, at det sidst paa høsten somoftest er vanskeligt at faa høet vel bjerget i hus. Sligt foder er yderst lidet nærende og meget usundt. Dyr, som i længere tid skal fordres med sligt, vil afmagres og lide af for-døielses besværligheder. Kommer saa hertil, at dette ogsaa maa tildeles i knappe portioner, ja ofte helt er opsluppet, saa faarene udelukkende maa leve af tang og fiskeaffald, er det ikke at undres paa, at dyrene af-magres, sygner hen og forkrøbles. Et syn, man endnu desværre ikke saa sjelden træfter i fjøsene henimod vin-terens slutning, er at faarene har mistet den meste del af ulden, og det som er tilbage, ser ud, som om det havde været i garverkar, stanken fra faare stakken lig-ner mere at komme fra gris end fra faar. Alt sammen beviser, som taler alt for tydeligt om, at her har be-handlingen været slet. Den, som har reist en del om-

kring og seet tilstanden paa nært hold, vil vistnok indrømme, at jeg ikke har brugt for stærke udtryk. Man kan ikke vente andet end at racen maa være forkrøblet og lidet svarende til nutidens raskt fremadskridende landboforholde, naar den saaledes gennem aarhundreder har været udsat for slig behandling. Hovedfeilen ligger i, at man ikke har sørget tilstrækkeligt for, at dyrenes krav til lys, luft og føde er skeet fyldelst, og skal man baabe paa snarlig forbedring heri saa mener jeg, man med styrke maa fremholde det fordærlige ved en saadan fremfærd. Dernæst har man svækket og forringet racen derved, at der har været taget forlidet hensyn til stamdyrenes udvikling, kropsform og uldens beskaffenhed. Man ser meget ofte, at de mindste væderlam udvælges til springvædere og i en altfor ung alder bliver benyttede til avlsdyr. Det er ikke nok med, at disse dyr bliver omtrentlig ødelagte, hvor om den opskjørtede bug, opad bøiede ryg og den slappe og sløve tilstand, hvori de befinder sig, bærer vidne; men det uheldigste er dog, at afkommet efter slige bliver svagt. Den sætning er dog nu almindeligt anerkjendt i de egne, hvor husdyravlen staar høit, at skal man faa racen til at vedligeholde sig og ikke gaa tilbage, da maa stamdyrene og da især handyret være naaet frem til kraftigste alder. I de egne hvor udgangsfaareavl drives, har erfaringen lært, at de kraftigste lam er de som i den vokne alder, ogsaa bedst klarer sig i det haarde vinterveir; men det varede længe før det er-

kjendtes, hvor vigtigt det var at forældrene til disse vor-
dende udgangere ogsaa var naaet frem til sin fulde udvik-
ling førend de tillodes at deltage i slægtens forplantning.

At en bedrift, som drives paa den her skildrede
maade, giver et yderst tarveligt overskud, er jo ganske
rimeligt, og man maa sige, at det er heldigt, om det
ikke snarere bliver tab.

Til belysning om det nuværende faarestels afkast-
ning skal jeg forsøge at opstille et regnestykke, som
jeg formoder omtrentlig vil svare til det gjenomsnitlige.
Vi skal tage for os en fuldvoksen sau med lam; for
ungdyr vil regnestykket stille sig ugunstigere. Frem-
deles skal jeg benytte den i begyndelsen omtalte gjen-
snitspris 10 kr. For et aar vil da følgende udgift
og indtægt fremkomme.

Udgifter

15 voger hø à 70 øre.....	kr. 10.50
5% renter af sauens værdi (10 kroner).....	» 0.50

Tilsammen kr. 11.00

Indtægt

Af sauens klippes $\frac{1}{2}$ klgr. vaaruld à kr. 1.60 pr. klgr.	kr. 0.80
„ „ klippes $\frac{3}{4}$ klgr. høstuld à kr. 2.00 pr. klgr.	» 1.50
„ lammet klippes $\frac{3}{4}$ klgr. uld à kr. 2.00 pr. klgr.	» 1.50
Lammets kjødvægt 12 klgr. à 0.45	» 5.40
do. skind, talg og indmad	» 1.70

Tilsammen kr. 10.90

De bliver saaledes skyldige paa kosten 10 øre pr. stykke og jeg er helst tilbøielig at tro, at tabet er større endda. Enkelte dyr gaa jo af og til aldeles tabt og følgelig vil det da forværre sagen endmere. Gjødselen der falder af dyrene, kan man sige, betaler sommerhaven og pasningen. Ligesaa kan der falde enkelte tvillinglam, som kanske vil svare opimod, hvad der ved uheld gaar tabt. Holder vi os til, at tabet pr. stykke er 10 øre, vil det for det samlede antal i amtet udgjøre kr. 11,910.00. Paa en indirekte maade kan man dog sige, at dette tab opveies, nemlig ved den kvindelige husflid. Det almindelige er, at kvinderne i hjemmet opvirker ulden til klæder og derved spares landmanden en hel del kontante udlæg. Jeg tror neppe, denne husflid vilde holde sig, ifald ulden skulde kjøbes. I tider som de nærværende, da her tilbydes saa rigeligt med færdige klæder og tøier, vilde det vel komme til at gaa den vei at man kjøbte det færdige; men at disse tøier ikke er saa stærke og tjenlige for en arbejder som det i hjemmet tilvirkede, vil vist enhver, der har forsøgt begge dele indrømme. Skulde der imidlertid ikke ved en rigeligere fodring og forbedring af racen være mulig at drive faareavlen dertil, at den svarede sig bedre end her paavist, maatte jeg tilraade dens indskrænkning selv om husflidens store betydning tages med i betragtning. Heldigvis er det jo saa, at faareavlen ikke alene kan blive regningsvarende, men endog

give et ikke saa uvæsentligt overskud, naar den kommer i et bedre gjænge.

Fra Vestlandet har jeg erfaring for, hvor fort det kan gaa med faarets forbedring, naar man alment tager sig af sagen. For 20 til 25 aar siden stod saueholdet der paa et værre trin end nu her. Foruden sultefordring og slet stel bavde de der at kjæmpe med den meget smitsomme og for dyrene øddelæggende faareskab. Ved radikale foranstaltninger fra det offentlige saa vel som fra private lykkedes det endelig efter flere aars ihærdigt arbejde at vinde bugt med denne plage. Samtidig hermed begyndte flere private og senere det offentlige at arbejde for den ynkeligt forkuede faareraces opkomst. Ved krydsning med mere forædlede racer, og da især cheviot, samtidigt med indførelse af rigeligere fordring og bedre pleie er vestlandets faarebestand gaaet saa betydelig frem i størrelse af uldafkastning, at man vil have vanskeligt for at tro, at der i de flokker, man nu ser, findes saa nært slægtskab med de faar, man for ca. 25 aar siden saa der.

(Hovedmassen af faarene der er nu nærmest halvblods norsk cheviot, og disse viser sig noksaa tjenlige for øiemedet).

Jeg skal til nærmere belysning af forholdet hid sætte et regnestykke over udbytte af en voksen sau af nævnte race, til samstillen med, hvad jeg ovenfor har paavist for det nordlandske faar. Da de vestlandske forædlede faar meget almindelig bærer tvillinger; tages ogsaa i beregning at trediehvert faar førder tvillinger

imidlertid beregnes et saadant tvillinglam til 3 kroners lavere pris, en naar sauene har et lam. Regnestykket vil da komme til at se saaledes ud:

Udgifter:

22 voger hø a kr. 0.70	kr. 15.40
5% renter af sauens verdi (15 kr.)	0.75
	Tilsammen kr. 16,15

Indtægt:

3/4 klgr. vaaruld à kr. 1.60	kr. 1.20
1 1/4 høstuld à „ 2.00	2.50
1 1/2 „ uld af lammet à kr. 2.00	3.00
18 „ kød af „ à „ 0.45	8.10
For skind, talg og indmad	2.40
For 1/3 tvillinglam	3.50
	Tilsammen kr. 20.70

Et overskud pr. stykke af kr. 4.55.

Gaar vi saa ud fra, at man i Nordland ved racens forædling i lighed med Vestlandet fik samme udbytte vil det samlede faarehold efter før angivet antal af faar give et overskud af ca 542,000 kroner, et beløb, der er over 5 gange saa stort som amtets budget, og en sum, som i anselig mon vilde forbedre landmandens økonomiske evne.

Jeg skal tillade mig nærmere for læseren at paa-vise, hvorledes man paa Vestlandet i saa kort tid har kunnet bringe det til det nuværende forhold og samti-

digt omtale hvilken livlig handelsrørelse dette har afstedkommet.

Som før sagt var den ældre race endnu uslere end den, man nu i almindelighed træffer her; men ved at anskaffe sig fuldblods springvædre af det gamle slag: enten ved kastrering eller slagtning var gjorte uskadelige og endelig ved en opmærksom udmønstren af den del af afkommet, som enten i bygningsform eller uldens beskaffenhed var mindre tilfredsstillende, er det lykkedes i en saa forholdsvis kort tid at komme til det ovenfor paapegede skjønne resultat. En forbedring af det gamle stel med dyrenes fodring, og røgt idetheletaget maatte selvfølgelig paa samme tid nøie iagttages; thi eller vilde racens forbedring være til liden eller ingen nytte.

Trods alt dette vilde dog resultatet ikke blevet, som det blev, saalænge man var nødsaget at benytte fælles havnegang, flere havnegangseiers holder paa den gamle race. I dette stykke er der vistnok ogsaa mange i dette amt som har høstet bitre erfaringer for, hvor lidet det har gavnet at anskaffe sig mere fuldkomnespringdyr. Har naboen lov at slippe et simpelt avlsdyr i fælles havn, vil dette kunne forkvakle det hele. Vestlandet manglede just heller ikke saadanne bagstrævere, som ikke kunde eller vilde fatte, hvor stor almenbetydning det havde, at der blev sat en stopper for sligt uvæsen. I begyndelsen af syvtiaarene udkom der en lov,*) som giver herredsstyrel-

*) Den nu herom gjældende lov er af 1 Juli 1887.

serne ret til at fatte beslutninger om, at for fremtiden maa kun hingster, okser og springvædre, der af vedkommende myndighed er godkjendte som avlsdyr, slippes paa fælles havnegang. For at herredstyrelsen kan fatte en saadan beslutning, maa mindst en fjerdedel af lod-eierne i den fælles havnestrækning være enige i at fremsætte begjæring om, at saadan beslutning fattes. Beslutningen maa for at blive gyldig approberes af^a amtmanden. Ved at fatte saadanne beslutninger, lykkedes det at tvinge de modsætsige, og denne lov liar i betydelig mon bidraget til, at forholdet saa hurtigt har kunnet forbedres. Det er især for faarets vedkommende, at de Vestlandske herreder har gjort anvendelse af den ved loven givne adgang tilindskrenkning. Var nu en saadan beslutning fattet for en fælles havnestrækning, blev nogle mænd valgte med paalæg at udvælge de springvædre, som ansaaes skikkede til avlsdyr. Disse blev da forsynet med et kjendemærke (almindeligst en jernklave, som blev stemplet med et antaget merke). Kuns springvædre, der havde et saadant mærke, havde for fremtiden lov at slippes i den fælles havnegang. I overtrædelsestilfælde maa vedkommende eier betale en passende bod, der stiger for gjentagelser. Et bedømmelses udvalg, sammensat af mænd med skjønssomt blik, kan i en særdeles høi grad fremme faareavlens opkomst. Det vilde dog følge af omstændighederne, at udvalget i den første tid, faareforædlingen havde haft en tid at udvikle sig i, ikke var altfor streng

i sine fordringer, men nøie tog hensyn til saavel vedkommendes økonomiske kaar som adgangen til at anskaffe mere eller mindre forædlede avlsdyr.

Det er især cheviotfaaret, som har været mest anvendt som indblanding med den norske race, og disse vinder mest bifald. „Sortfjæs", som den store faareholder Schuman i en længere aarrække har holdt som udgangere er vistnok meget haardføre og vil saaledes egne sig for vestkystens snebare øer. Denne race har imidlertid vanskelighed for at vinde almindelig udbredelse. Dette har vistnok for ikke ringe del sin grund i, at den har en meget grov uld. I henseende ulden staar som oftest blandingen „norsk cheviot" høiere end „fuldblods cheviot". Som af det tidligere opstillede regnestykke vil sees er den nuværende vestlandske faarebestand betydelig værdifuldere, idet den giver en større afkastning i form af kjød og uld. Det viser sig ogsaa tydelig i den aarlig aars tiltagende mængde af faarekjød, som føres til byerne. Medens det før var tarveligt nok med den forsyning, landdistrikterne kunde skaffe til vestlandets byer og hvilken forsyning skede paa den maade, at kystegnenes befolkning næsten ikke brugte faarekjød i sin husholdning, idet dette gik til byen, og de istedet maatte nøie sig med sild og fisk, er forholdet nu saadan, at ikke alene byerne paa den kant af landet, men ogsaa østlandsbyerne faa forsyning af faarekjød fra omhandlede distrikter, ligesom der i disse ogsaa nu forbruges en mængde til eget

behov. Aarsagen hertil kan ikke søges i nogen nævneværdig forøgelse af antallet af dyr, ihvorvel dette sandsynligvis nu er større end forhen, men i, at hvert enkelt dyr er dobbelt saa vægtigt og i den store afkastning af lam I de sidste aar har man ogsaa begyndt udskibning til England. Siden her begyndte at blive overskud paa faar, har der udviklet sig en noksaa livlig handel med disse. Saaledes kommer der udpaa vaaren opkjøbere fra Hallingdal over til nordre Bergenhus amt. Disse opkjøbere gaar da fra gaard til gaard og køber, hvad enhver har at sælge af faar. Prisen bliver afgjort samtidigt og endel penge (saakaldte haandpenge) betalte. I sidste halvdel af mai kommer disse opkjøbere tilbage og faar samlet sammen, hvad de tidligere har opkøbt. Fra Søndfjord og Nordfjord bliver da disse faar drevet over land til Sognefjorden, fornemmelig til Vadheim eller Bøfjorden. Herfra bliver da disse samt, hvad der er købt i bygderne langs Sognefjorden med dampskib ført til Lærdal. Fra Lærdal gaar det videre efter landeveien til Hallingdal- og Hemsedals-fjeldene, hvor paa disses ypperlige havnegange faarene tilbringer sommeren. Ud mod høsten blive de drevne ned over til østlandet og solgt til byerne.

For søndre Bergenhus amt er det omtrent paa samme maade kun at faarene, her føres med dampskib indover Hardangerfjorden og bliver drevne opover til Hardangervidderne, hvor de tilbringe sommeren, indtil de ud mod høsten gaar nedover til Østlandets byer og bygder.

Endelig har man en lignende faaretransport for Stavanger amts vedkommende til fjeldhavnegangene i amtets østlige del og den vestlige del af Nedenæs og Lister & Maldals amter. Om høsten drives da faarene enten tilbage til Stavanger eller gaar ned over til østlandsbyerne. Antagelig sælges der nu fra disse 3 amter aarlig 100,000 faar.

Man ser saaledes, at her har udviklet sig en betydelig handelsvirksomhed, og salg af faar er blit en sikker indtægt for landmanden. Til den forøgede uldmængdes tilvirkning er der oprettet flere spinderier og væverier, hvis fabrikata har vundet stor indgang hos byernes befolkning.

Om hvorledes forholdene i vort amt vilde arte sig naar det kom dertil at her blev et betragteligt overskud af faar, er endnu vanskeligt at overskue; men maa kan være sikker om, at handel med det overflødige vilde udvikle sig. For det første har vi nu den fiske-søgende almue, som vistnok vilde forbruge betydeligt, og skulde der enda blive overskud, ligger jo veien aaben for os til England. Naar blot faarene faar den størrelse, at de vinder indgang paa det engelske marked antager jeg, at ogsaa vi kunde komme til at udskibe. Imidlertid har vi for det første arbeide nok med at faa den nærværende race op til saadant standpunkt, at vi selv kan have en større nytte, og at vi med ære kan vise den frem for mere forvente markedsforholde.

Alle fagmænd ere enige, hvad faareavlens angaar,

at det vil blive et for langvarigt og besværligt arbejde udelukkende af den norske race at faa frem et faareslag, som passer til de fremadskridende landbrugs forholde.

Den race, som gennem aarhundreders sult og vanrøgt har faaet et saadant forkuet præg. Man vilde vel neppe faa den-norske race i en hel menneskealder, selv om den behandlede paa det alleromhyggeligste, saa langt, som man ved krydsning med en forædlet race vilde kunne bringe det paa nogle faa aar.

Jeg mener saaledes, at (man) ogsaa her maa gribe til indkøb af springvædre af fuldblods cheviot paa samme tid, som man sørger for, at springvædre af det ældre slags bliver gjort uskadelige. Ligesaa, at man blandt hundyrene udmønstre de, som har den svageste bygningsform og tyndeste uldpels. Uldens finhed faar man i den første tid tage mindre hensyn til. Hovedvægten maa lægges paa at faa en fyldig og stærk kropsbygning samt tæt uldpels. Produktion af rigtig fin uld kan her ikke blive tale om; thi de finuldede faar passer ikke under slige veirforholde som de herværende. Derimod maa man stræbe mod det maal at faa en faareflok med tæt, lang og blød uld. Det har vist sig, at halvblods cheviot norsk har en mygere uld end fuldblods cheviot. Kan vi for det første drive det der til, at vi fik almindelig halvblods, saa vilde meget være vundet. For at en saadan halvblods race skal kunne holde sig og ikke udarte, som man ogsaa i dette amt har mange eksempler paa, er det nødvendigt, at her findes en del hjorder med fuldblods cheviotdyr. Dette kan man vente

at staten og amtes landhusholdningsselskab tager sig af. Dette sidste har allerede for flere aar siden anskaffet en saadan hjord fuldblods cheviot, som fortiden er stationeret paa Helgeland. Naar sogningen bliver større efter fuldblodsdyr, skal man vente, at staten ogsaa træder støttende til, ligesom den for mange aar siden gjorde for vestlandets vedkommende, og hvor den til den allersidste tid har vedligeholdt flere hjorder. Private vil ogsaa rimeligvis, naar behovet efter slige dyr bliver almindeligt, finde det regningssvarende at holde flokke af forædlede faar.

Ligeledes maa man ved foreninger og herredsstyrelses beslutninger befri de i fællesskab liggende havnegange fra det nuværende uvæsen, at springdyr, hvor uheldige de end er som avledyr, uhindret skal faa lov til at virke forringende paa afkommet. Det nytter lidt, hvor meget den enkelte end ofrer paa indkjøb af forædlede avlsdyr, saalænge han er nødt til at taale saadanne smaa, omtrent haleløse springvædre som en eller anden af de havneberettigede finder forgodt at slippe løs.

Skal man vente at faa en flok af slige faar, som de, jeg har omtalt fra Vestlandet, saa siger det sig selv, at de maa faa rigeligere foder, end man endnu i almindelighed har tildelt de smaa faar. Jeg tror imidlertid ikke, at disse støre dyr trænger synderlig mere. Skal det norske faar faa tilfredsstillet sit begjær efter foder, skal det blive en ubetydelighed mere, et saadant stort cheviotfaar tiltrænger. Sagen er den, at det

norske faar er saa meget mere uroligt og paa grund af disse sine bevægelser forbruger mere foder end shevotfaaret, der er langt mere spagfærdigt. Bygningsformen hos det norske faar er ogsaa saa, at de fordøier sit foder lettere og er mere kræsne, ifald de faar saa meget, at de kan have anledning hertil. Chevotfaaret derimod tager tiltakke med et grovere foder og har en stærkere udviklet fordøielse. Som tidligere paavist har faarets fodring været for knap, og jeg skal ikke kjede læseren ved atter at gaa nærmere ind derpaa.

Foderet, som bydes, maa helst være fra tørlændte steder og velbjærget. I fjordbygderne, hvor der er rigdom paa løvskov, vilde det være heldigt, om det kommer i brug at løve bjerk, older, selje og lignende træsorter. Naar fornøden øvelse vindes i dette arbeide, er det en snar maade at samle vinterfoder paa, og faarene viser sig at trives særdeles vel, selv da, naar over halve foden bestaar i saadant.

Om høsten maa man vogte sig for, at faarene forlænge tilbringer nætterne ude, især i regnveir. Et tørt og luftigt opholdssted for natten maa man sørge for og ligeledes paase, at de ikke da afmagres. Forstaar man det, at dyrene afmagres, saa er det bevis for, at den føde, som de da tinder, er for kraftløs, og det bør da sørges for, at de om morgenen før man slipper dem i marken, faar endel tørt foder inde. At de saa længe som muligt faa færdes ude i det frie, er jo bedst stemmende med dei-es natur, og man kan derfor trygt lade dem faa lov hertil, naar man sørger for tørt

natteopholdsted og hjælpefoder. Dernæst vil jeg her tilraade, at man ikke berøver dem sommerulden, før saa langt lider, at de fuldstændigt sættes paa vinterfodringen.

Skal sommerulden klippes før udsætningen maatte det blive saa tidligt som i førstningen af september, for at ulden kunde vokse ud igjen, til det haardere veir indtræder. Ved at klippe saa tidligt vil sommerulden blive kort. Ved klipningen berøves faaret sin varme uldpels, og denne pludselige forandring bevirker, at dyret befinder sig i en tilstand, som let kan gaa over til alvorlige sygdomme. Indtræffer der nemlig paa den tid faarene er klippet haardt veir, vestenvind og kold nedbør eller nordenvind og skarp, kjølig luft, kan dette let afstedkomme forkjølingssygdomme, lungebetændelse og lignende. Mangt et faar har paa grund af uagtsomhed fra eierens side maattet bukke under i indtræffende ugunstige veirforholde strakst efter klipningen. Jeg anser det under de herværende forholde for rettest, at vinterulden klippes i begyndelsen af juni og sommerulden afklippes i october. Den skik, som her er meget almindelig, at faarene klippes 3 gange om aaret er aldeles forkastelig; man paastaar rigtignok, at man paa den maade faar mere uld; men det er en kostbar uld, man saaledes anskaffer sig. Den tredie klipning udføres mitvinters. Faar som er i høist drægtig tilstand, bliver uden barmbjertighed berøvet sin uld, faar sygdomsanfald og føder gjerne dødfødte lam, eller, om der er liv i disse, saa har de i regelen, grundet paa mode-

rens sygelighed, faaet en sygdomsspire i sig. Det er en bekjendt sag, at i kjøligt veir skal der mere føde til for at vedligeholde kropsvarmen. Ved at dyret berøves sin klædning, vil det lettere fryse og følgelig trænge' mere mad; men som oftest er jo føden for utilstrækkelig, og man har ikke udkomme til at øge det daglige fodei, som ubetinget maatte gøres, ifald en saadan skik skulde vedligeholdes. Den, som har sin egen fordel og dyrenes vel for øie, tilraades at opgive aldeles vinterklippingen. Han skal snart se, at han vil have de enkelte uldhaar som muligens falder af dyrene udpaa vaaren, rigelig betalte i den bedre foderstand, de voksne faar holder sig og lammenes trivlighed og hurtigere vækst.

Som regel holder gjæterne faaret i altfor stor tvang i havningstiden. Gjæterne finder nemlig, at det er mindre møie, naar kjøer og faar kan holdes saavidt muligt samlet paa samme plet. Dette stemmer ikke med faarets natur, der helst søger til de høiere liggende havnestrækninger, hvor kjørene har vanskeligt for at komme. Ligesaa er det for udnyttelsen af havnegangen det heldigste, at faarene faar følge denne sin tilbøielighed. Jo større frihed man i saa maade indrømmer det, desto bedre vil det trives.

Almindeligt er det ogsaa at indspærre faarene i grunder for natten. Dette kan gaa an i godt veir og paa tør mark; men i vedholdende regn bør de helst faa plads i en luftig sommerfjøs, hvor man til enhver

tid sørger for tør strøelse. Fugtighed paa gulvet eller i stakkerne bør man aldrig taale. Placeringen af grunderne paa fugtig myr, som jeg ofte ser bruges, er et ikke saa lidet dyrplageri. Den, som har med opmærksomhed betragtet faarene, som er drevne ind i en saadan indhegning, skal ikke have seet længe paa dem, før han bliver opmærksom paa, hvorledes de kvier sig for at lægge sig paa det kolde, fugtige leie og efter at have ligget en kort tid atter reiser sig for at forsøge et nyt, og de kraftigste tiltvinger sig de tørreste pladse. I sidste sommers regnfulde veir havde jeg meget ofte anledning at se denne ubetenksomme behandling og gjøre vedkommende opmærksom paa hvor uhyggeligt disse dyr maatte tilbringe nætterne. Paa mange steder bruges den skik at drive faar og køj hjem i grunderne en tid midt paa dagen; dette er ogsaa rent forkasteligt af flere grunde. Saaledes er den unyttige vandren fra havnegangen og hjem paa indmarken et spild af kræfter, som for det første gaar udover dyrene og senere over deres eier i form af tab i dyrenes afkastning. Er det varmt veir, saa paadrager man dyrene lidelse, idet de bliver tvungne til i timevis uden beskyttelse at blive udsatte for solvarmen. Grunderne flyttes gjerne hver dag, saaledes at den plads, de stod paa dagen før ligger lige ved den, de indtager næste dag. Paa den første er falden gjødsel og urin, som udvikle stinkende gasarter, og hvor samles store sværmer af indsekter, der uopholdelig omkredse og forulempe de i grunderne

indespærrede dyr. Det bliver saaledes ganske andet end hvile, dyrene faar nyde i disse middagstimer.

Haves havnegang, saaledes at faarene ikke forullemper eierens eller naboernes indmark, saa lad det helst vandre frit uden gjætning i sommermaanederne kuns at det af og til tilsees og gives salt. Paa den maade befinder dyrene sig bedst, og dets eier spares for gjætningsudgifterne. I slutningen af august vilde det være heldigst, om lammene kunde fraskilles, saa moderfaaret fik samle kræfter til vinterens indtræden. Der, hvor man har smaa øer, kan det let lade sig gjøre, men paa mange steder vil det forvolde store udgifter at faa særskilt indhegning istand, og kan kuns der, hvor faareholdet er noget større, svare regning. Springvædrene bør i ethvert fald fraskilles da. Har man ikke anledning at sætte dem paa øer eller i særskilt indhegning, maa man enten tjøre eller staldfodre dem. Faar de uhindret lov til at gaa med den øvrige faarefiok, vil følgen blive, at der allerede i januar begynder at falde lam. De dyr, som lammer saa tidligt, trenger langt mere vinterfoder for at kunne vedligeholde sig og det tilvoksende lam. Naar hosten kommer, skal man som oftest se at et saadant, i januar faldent lam ikke er større en et, som er født i april. Sagen er den, at man om vinteren ikke kan hyde moderen det melkedrivende foder, som den udpaa vaaren lammende sau rinder i det fremspirende, ferske græs. Ligesaa med lammet; det tidligt fødte maa begynde i sin spæde

alder med tørt h , som falder det besværligt at ford ie, og saaledes faar det en stands i sin udvikling, medens det tidligt fødte kan begynde paa den letford ielige, fremspirende groe.

Paa flere steder bruges endnu den for racen høist fordærvelige skik, at man i sommermaanederne melker sauen for at anvende denne melk i husholdningen. At dette maa bevirke smaa og magre lam, er jo noget, enhver maa blive opmærksom paa, der har seet lam-mene i de egne, hvor den skik er brugelig. De ser yderst. forsultne og pjuskede ud og holder en jammerklage, som maatte kunne bl dgj re den mest haardhertede. Det erkjendes vistnok ogsaa nu af den store flerhed blandt faareholderne for at være urigtigt. Jeg behøver formentlig ikke at ofre flere ord paa, at nævnte melkning aldeles b r aflægges hvis man skal vente at faa en vakker og trivlig saueflok.

Hudpleien hos faaret maa best a i saa vidt muligt i at holde den befriet for h fr  og smuds, samt at holde kroppen fri for snyltedyr, saasom sauekrab, lus, veit og skabmid. Det første maa man søge at forebygge ved hensigtsmæssig indreden af faarehuset; thi, som bekjendt, tillader ikke ulden, at man med kost og skrabe holder dyret befriet for smuds saadan som med de andre husdyr. Snyltedyr, som ofte i stor mængde optræder paa faarets hud, kan ogsaa afstedkomme stor skade. Det er nemlig umuligt at faa dyrene til at trives og se godt ud af foderet, ifald det er plaget af

utøi. Dette maa fjærnes ved at bade dyrene. Et meget virksomt bad kan man lave af tobak og vand, 1 kgr. bladtobak koges 1 time i 10 liter vand. Naar det er taget af ilden, vrides bladene vel og fraskilles. Den for blade befriede tobaksvæske tilsættes nu 10 liter koldt vand. Det hele hældes i en stor vaskebalje og faaret dyppes ned i badet. Ved badningen bør man være tre personer, hvoraf en holder dyrets hoved saa at væsken ikke kommer i dets mund, øine eller næse. De to andre vil have at holde benene samt vadske og vende dyret, saa det ligger en kort tid paa hver side. Efter at have været et minut i badet reises dyret op, og mens det saaledes staar i badekaret, afstryges det meste af den ved ulden hængende badevæske. Badet bør være omtret melkevarmt (28 à 30° R.) Til hvert faar medgaar omtrent 2 liter vand. Har dyret meget utøi, tilraades, at badet gjentages efter 10 dages forløb, Glyserindip, som har været saa meget anbefalet, fraraades, da det har vist sig at være et daarligt bademiddel. At bade dyrene efter hver klipning tilraades som et meget virksomt middel til at befordre uldens vækst og dyrenes trivsel forøvrigt. Er det frit for utøi, kan et bad af svag lud og sæbevand gjør god virkning.

Med hensyn til vinterstellet har man da først at sørge for hensigtsmæssige rum, som bør være tilstrækkeligt stort, lyst og tørt. Som tidligere omhandlet mangler de ældre huse saare meget. Selv der, hvor

tør myrjord; denne vil da opsuge urinen som ellers i den første tid af vinteren, medens gjødsellaget er tyndt vilde trække ned i grunden og saaledes gaa tabt. Senere naar gjødsellaget er blit tykkere vil gjødselen suges til sig den faldende urin saalænge fodringen er normal. Det er kuns, naar denne for en overveiende del bestaar af tang og fiskemad, at disse fugtige, ildstinkende faarestakke, som tidligere er omtalte, opstaar. Langs fodergangen opslaaes en bordvæg, 18 tommer høi. Denne danner skillet mellem fodergangen og sauestakkene. Foderhækken anbringes i fodergangen 10 tommer foran skillevæggen og med bunden i høide med skillevæggens øvre kant. Paa den side af foderhækken, der vender ind mod faarestakkene anbringes sprinkler 3 cm. tykke, 5 cm. brede og 50 cm. lange, disse fæstes i hækkens bund med sin ene ende og den anden fæstes i et langs hækkens øvre kant anbragt 15 cm. bredt bord. Afstanden mellem sprinklerne indbyrdes 8 cm. Hækkens anden langside, som vender mod fodergangen, gjøres helt af bord. Naar nu fodringen skal foregaa, lægges foderet op i hækken og faaret hæver da hovedet over den omtalte lodrette væg, napper foderet ud mellem hækkens sprinkler, og hvad der spildes, falder ned paa indre side af skillevæggen og kan herfra af vogteren atter opsamles, uden at faarene har kunnet komme til at nedtræde det. Langs væggen midt imod foderhækkene anbringes vandrender saaledes, at de har en svag heldning til den ene ende, for at det fra forrige dag tilo-

versblevne vand kan væktappes. Vandrenderne og foderhækkene maa anbringes saa, at de, efter hvert som gjødselen stiger, kan hæves i veiret. De her almindelig brugte foderhækker er en plageindretning for dyrene. Kryben anbringes paa gulvet, og sauene maa for at komme til foderet stikke hovedet ud mellem de vandret liggende bord, hvorved det underste tager med den øvre kant skarpt mod brystet ved spise og lufrørets overgang i samme, indsnevrer da disse, saa dyret har besvær med at synke føden og fylde lungerne med luft. Det øvre bord gnaver med sin nedre kant mod dyrets nakke. Naar nu gjødselen i stakken stiger, er dyret for at komme til foderet nødsaget, at lægge sig paa forknærne, medens det staar paa bagbenene. Under denne stilling bliver trykket mod brystet end værre, ligesom indvolds-delenes tryk mod dyrets mellemgulv ogsaa besværliggjør lungens og hjertets arbeide. Vil man betragte et faar, som saaledes den hele vinter har maattet søge sin føde paa en saa ubekvem maade, skal man finde, at halsens saavel øverste som underste del ved overgangen i brystet er aldeles fri for uld, viser sig rød betændt, og at huden her er betydeligt tykkere end andre steder paa legemet. Dette har sin aarsag fra disse skarpe bordkanter, som ei saa uheldigt anbragte.

Naar jeg i nærværende lille skrift har fremholdt saa mange feil ved det bestaaende, da er det ikke gjort for at nedsætte befolkningen her i andres øine. Tilstan-

den har til ganske nyligt været den samme over det hele land. I de egne hvor befolkningen sit hele liv udelukkende sysler med kvægavl og jordbrug, at de der noget før indser manglerne ved det gamle, er jo noget, man maa vente af dem. Her er den mandlige befolkning for en stor del optaget med en ganske anden syssel iallefald i vintertiden, og det er derfor undskyldeligt at reformerne senere vinder frem her. Jeg nærer imidlertid det haab, at nordlændingen, naar han bliver gjort opmærksom paa feilene, er den, der villigst gaar med paa at rette dem. Medfølelse for dyrene og landmandens økonomiske fordel er bevæggrundene til at jeg har indladt mig paa at skrive om faarestellet, og vil jeg hermed anbefale sagen til faareholdernes overveielse.

